

Enformel Öğrenme Ortamlarının Organizasyonel Yapıları Bağlamında İrdelenmesi

Nurten Özdemir Gökmen, Hikmet Sivri Gökmen

Mimarlık bilgisinin farklı disiplinlerle ilişkilenilmesi, keşfetmeye dayalı örtük ve sezgisel bir bilgi alanına sahip olması mimarlığın öğrenim alanını genişletmektedir. Belirli bir zaman dilimiyle sınırlı, müfredata dayalı, tanımlı “mimar” profilini yetiştirmeye odaklı olan formel lisans eğitiminin mimarlık bilgisinin öğreniminde tek başına yeterli olmadığı düşünülmektedir. Formel eğitim, hayat boyu sürecek öğrenim sürecinin başlangıcı için bir katalizör olmakla birlikte, mimarlık bilgi alanının keşfi için, mimarlığın değişen dinamiklerine göre kendini güncelleyebilen, öğrenme deneyimlerini çeşitlendiren alternatif ortamların, öğrenme sürecine dahil edilmesi gerekmektedir.

Mimarlık öğrenimi konusundaki literatürde çoğunlukla formel stüdyo eğitiminin nasıl olması gerektiği üzerinde durulmaktadır. Ancak formel eğitim dışında kalan alanların da öğrenmenin önemli bir parçasını oluşturduğu düşünülmektedir. Türkiye’de enformel ortamlar 1990’ların başında öğrenci inisiyatiflerinin girişimiyle ön plana çıkmış, günümüze kadar artan bir ivmeyle çeşitlenmiştir. Çalışma kapsamında 1990-2022 yılları arasında Türkiye’de üretilen enformel öğrenme ortamlarının bir panoramasını sunmak ve bu ortamların organizasyonel yapılarını inceleyerek ürettikleri öğrenme ortamlarını araştırmak hedeflenmektedir.

Mimarlık Alanında Enformel Öğrenme Kavramı

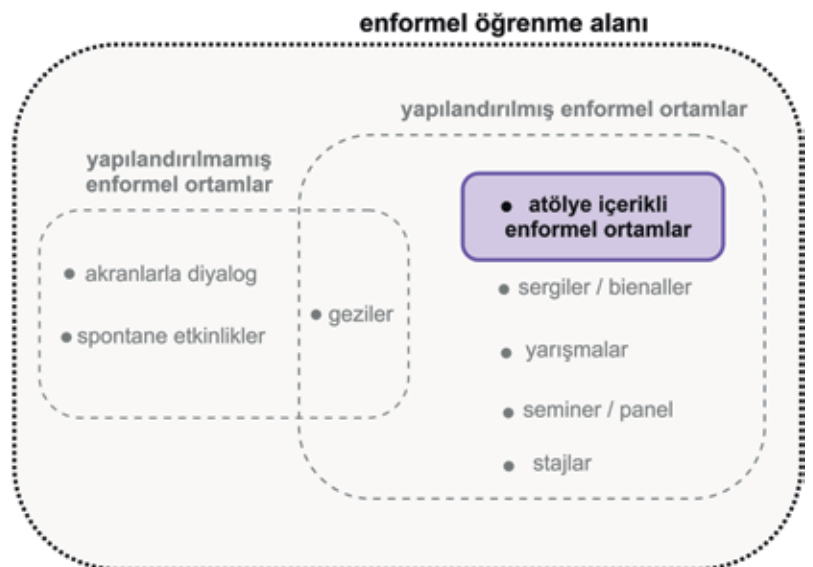
Enformellik kavramı literatürde genellikle müfredat dışında gerçekleşen öğrenme etkinliklerinin tümünü kapsayacak şekilde kullanılmakta, buna “non-formal”, “müfredat dışı”, “alternatif öğrenme ortamları” kavramları eşlik etmektedir. Ancak Avcı’nın (2019) belirttiği gibi enformellik bir ilişki kurma biçimi olarak ele alındığında enformel ortamın formelliği ya da formel ortamın enformelliği gibi farklı açılımlar ortaya çıkabilmekte, belirli bir kalıba sığdırmak mümkün görünmemektedir. Yaz okulları gibi strüktürü önceden belirlenen ortamlar ile

akranların birbirinden öğrendiği spontane atölye ortamının enformelliği farklı nitelikler göstermektedir. Ancak bu çalışmada, ele alınan ortamların enformelliği sorgulanmayacak, sadece ürettikleri öğrenme ortamına odaklanılacaktır.

Mimarlıkta enformel öğrenme ortamlarını konu edinen çalışmalarda bu ortamların sistemden uzak, hiyerarşisiz, kolektif, katılımcı yapısından bahsedilmektedir. Enformellik var olan düzenin ve sınırların dışına çıkan, hiyerarşinin yıkıldığı, yeni bir gerçekliğin sunulduğu bir ortam kurmaktadır (Yürekli ve Yürekli, 2004). Formel eğitimin bir sistem içinde olması, onun sürekliliğine imkân tanırken; enformel olanın geçici yapısı, sistem haline gelememesini, sistemin getireceği standartlaşmadan kopmasını ve bir kırılma anı yaratmasını sağlamaktadır (Demirtaş, 2014). Enformel ortamların sistemden bağımsız yapısı ve radikal değişikliklere olanak sağlayan atmosferi, deneysel yaklaşımlarla geleneksel eğitim arasında bir eşik yaratmaktadır (Gasco, 2009).

Enformel ortamlar, öğrencilere bireysel ve kolektif öğrenme deneyimleri sağlayan, bireysel üretimlerde bile ortak düşüncenin yansımalarının bulunduğu, bilgi alışverişi aracılığıyla ortak çözümlerin üretildiği yerlerdir (Polatoğlu ve Vural, 2014; Ciravoğlu, 2001; İnce ve Yarkataş,

Şekil 1. Enformel öğrenme ortamları.



2017). Farklı mesleklerden, okullardan, işlerden, ülkelerden gelen kişilerin bir arada çalışabilmesiyle formel eğitimin bireysel odaklı tasarımı öğretiminden ayrılmaktadır (Yürekli ve Yürekli, 2004; McMahon ve Kiernan, 2011). Bazı atölyelerde toplumun da entegre olabileceği, katılımcı, işbirlikçi kurgulara önem verilmektedir. Yere özgü problemlere çok ortaklı ve hızlı çözüm öneren atölyeler, güncel konulara dikkat çekmekte, öğrencilerin ve bölge halkının farkındalıklarını artırabilmektedir (Büyükmihçı, 2016).

Ayrıca Sipahioğlu, Abbas ve Yılmaz (2021) enformel atölye çalışmalarının sosyal-ekonomik-ekolojik problemlerin tasarım yoluyla araştırıldığı ve öğrenme/öğretme pratiklerinin geliştirildiği bir etkinlik alanı olduğunu belirtmektedir. Atölyeler araştırmalara, pratiklere ve eğitime müdahil olan, gelecek araştırma alanlarını tetikleyen, yere odaklı problemleri ele alan, alternatif stüdyo pratiklerini test eden, öğrencilerin de araştırmalara dahil olabildiği elverişli alanlardır. Öğrencilerin yanı sıra eğitimcilerin araştırma ve eğitim deneyleri açısından önemlidir (Ciravoğlu, 2001).

Enformel öğrenme alanı geziler, sergiler, akranlarla olan diyaloglar, yarışmalar, atölyelerden oluşan geniş bir alana yayılmaktadır. Ayrıca pandeminin etkisiyle dijital ortamların yoğun olarak kullanılmaya başlaması, öğrencilerin mimarlık alanında kendi fikirlerini ve üretimlerini paylaştıkları online platformları enformel öğrenme alanının bir parçası haline getirmiştir. Enformel ortamların bir kısmı çeşitli inisiyatiflerin, oluşumların, bireylerin planlamasıyla yapılandırılırken, bir kısmı yapılandırılmayıp spontane olarak gerçekleşmektedir. Bu çalışmada yapılandırılmış olan, atölye içerikli enformel ortamlara odaklanılmıştır (Şekil 1).

Yöntem

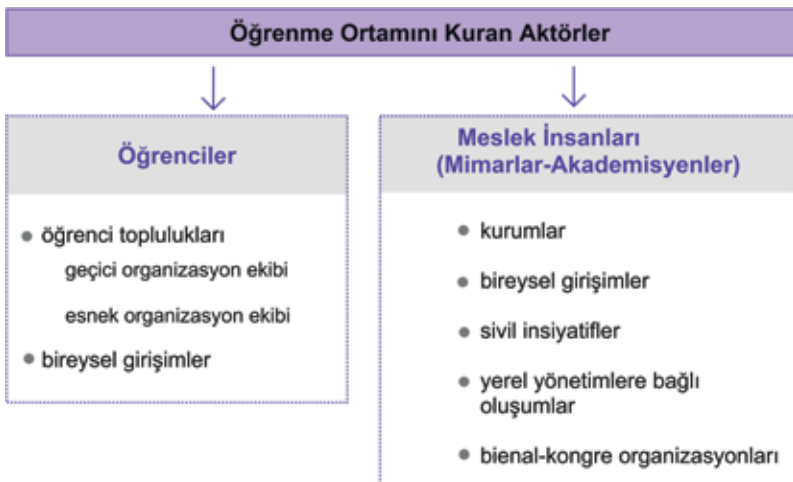
Çalışma kapsamında ulaşılabilen tüm enformel ortamların dökümü yapıldıktan sonra bu ortamlarla ilgili literatür taraması ve internet araştırmaları aracılığıyla detaylı veri toplanıp yorumlanmıştır. Araştırma sürecinde “enformel öğrenme”, “enformel ortamlar”, “workshop”, “müfredat dışı” gibi anahtar kelimelerle YÖK tez ve Google Scholar’da literatür taraması yapılmış, Türkiye örneklemini içeren ve mimarlık alanıyla ilgili olan çalışmalar incelenmiştir. Literatür verilerinin yanı sıra oluşumların web siteleri, blogları, kitapçıkları, fanzinleri, sosyal medya paylaşımları gibi çeşitli medyalardan, internet sitelerinde/dergilerde yer alan röportajlarından yararlanılmıştır. 1990’lar ve 2000’lerin başında ortaya çıkan oluşumlar, genellikle dergileri, blogları, fanzinleri kendilerini ifade aracı olarak kullanırken; sonrasında sosyal medyanın daha etkin kullanılmaya başlandığı, ancak sosyal medyada yazılı ifadeler az kullanıldığı için kişisel düşüncelerin yeterince yansıtılmadığı görülmüştür. Bu noktada veri toplamak için oluşumları kuran kişilerin verdiği röportajlardan faydalanılmıştır.

Bahsedilen medyalardaki içerikler incelendiğinde enformel ortamların organizasyonel yapıları, etkinlik türleri, amaçları, mekân kullanımları gibi farklı açılardan gruplanabileceği ve her bir gruplamanın enformel ortamların yapısıyla ilgili farklı okumalar sağlayacağı görülmüştür. Bu çalışmada organizasyonel yapının kurulmasında belirleyici olan “öğrenme ortamını kuran aktörler” bağlamında gruplama yapılmış ve organizasyonel yapılarındaki farklılıkların, kurulan öğrenme ortamına etkisi tartışılmıştır. Enformel ortamların dinamik, değişken yapısı göz önüne alınarak bu araştırmanın 2022 yılı içindeki durumu ve saptamaları içerdiği ve yapılan gruplamaya gelecekte yeni başlıkların eklenebilme ihtimalinin olduğu unutulmamalıdır.

Öğrenme Ortamını Kuran Aktörlere Göre Enformel Ortamların Gruplandırılması

Enformel öğrenme ortamları, aktörler açısından irdelendiğinde “öğrencilerin kurduğu enformel ortamlar” ve “mimarların-akademisyenlerin (meslek insanlarının) kurduğu enformel ortamlar” olarak iki ana kategori altında incelenebilmektedir (Şekil 2). Öğrencilerin kurduğu ortamlar çoğunlukla öğrenci topluluklarının girişimiyle ortaya çıkarken, ayrıca öğrencilerin bireysel girişimleriyle üretilebilmektedir. Akademisyenlerin veya mimarların

Şekil 2. Öğrenme ortamını kuran aktörlere göre enformel ortamlar.



kurduğu enformel ortamlar ise kurumların, bireysel girişimlerin, sivil kolektiflerin, yerel yönetimlerin ve bienal-kongre gibi organizasyonların ürettiği ortamlar başlıkları altında gruplanabilir. Yapılan gruplamanın örneklenmesi için sunulan seçkide hem günümüzdeki hem de geçmişte var olan bazı enformel ortamlara yer verilmiştir (Şekil 3-4).

Öğrencilerin Oluşturduğu Enformel Ortamlar

Öğrencilerin kurguladıkları enformel ortamlar çoğunlukla formel eğitime eleştirel yaklaşan ve yeni arayışlarda olan öğrencilerin ortak amaç çerçevesinde bir araya gelerek topluluk kurması ve formel eğitime alternatif bir öğrenme ortamı üretmesiyle oluşmaktadır. Öğrencilerin kendi ilgi alanlarını keşfetmek, farklı disiplinlerden, okullardan akranlarıyla bir araya gelmek, paylaşımlarda bulunmak için kurdukları bu ortamlarda gönüllülük esas olup öğrenciler katılımcı, organizatör veya yürütücü rollerinde yer alabilmektedir. Topluluklar, bir üniversite bünyesinde veya aynı ilde yaşayan mimarlık öğrencilerinin bir araya gelmesiyle oluşurken, düzenledikleri etkinlikler farklı okullardan öğrencilere ve disiplinlere açık olabilmektedir. Bazı toplulukların organizasyonel yapısının organizasyon ekibinin her sene değişmesiyle geçici yapıda olduğu; bazılarının ise çekirdek ekibe farklı öğrencilerin eklenmesi/ayrılması ile organizasyonel yapısının esneklik gösterdiği söylenebilir.

TMÖB, UMÖB, *Bademlik Tasarım Festivali*, PUPA ve *Nesin Sanat Köyü*, geçici organizasyonel ekibe örnek oluşumlardır. Türkiye’de 1993’te öğrencilerin oluşturdukları ilk etkinlik olan *Türkiye Mimarlık Öğrencileri Buluşması* (TMÖB) ve sonrasında benzer kurguda ilerleyen *Ulusal Mimarlık Öğrencileri Buluşması* (UMÖB) Türkiye’deki tüm öğrencilerin katılımıyla oluşması ve bir önceki buluşmada oylama ile seçilen öğrenci grubunun süreci üstlenmesi sebebiyle diğer öğrenci topluluklarından farklılaşmaktadır (Resim 1a, 1b). Dolayısıyla her yıl organizatör ekip değiştiğinde etkinliğin gerçekleştiği şehir, mekân, buluşmanın yorumlanma biçimi değişmektedir. 1990’larda gerçekleşen buluşmalarda organizasyon ekibinin yanı sıra buluşmanın planlanma sürecindeki tartışmalara katılan, gönüllü öğrencilerden oluşan “soruşturanlar” ekibi bulunduğu için organizasyon süreci çekirdek ekibe bağlı kalmayıp buluşmaya katılmak isteyen herkesin katkı koyduğu bir süreç şeklinde gerçekleşmiştir. Yakın dönemlerdeki buluşmalarda ise çekirdek ekibin süreci şekillen-

ÖĞRENCİLERİN OLUŞTURDUĞU ENFORMEL ORTAMLAR	
öğrenme ortamını kuran aktörler	oluşum & etkinlik adı
öğrenci toplulukları	
geçici organizasyon ekibi	
Türkiye mimarlık öğrencileri.....	TMÖB
	UMÖB
Eskişehir Osmangazi Ün. ögr.....	Bademlik Tasarım Festivali
Gebze Teknik Ün. mimarlık öğrencileri..	PUPA Atölye serisi
Öğrenci ve mezunlar.....	Nesin Sanat Köyü
esnek organizasyon ekibi	
YTÜ mimarlık öğrencileri.....	Kayıtdışı
YTÜ mimarlık öğrencileri.....	Bi'sürü
Eskişehir Teknik mimarlık öğrencileri...	Açık Okul
Uludağ Ün. mimarlık öğrencileri.....	No:12
İzmir mimarlık öğrencileri.....	Baykuşlar Toplanıyor
İzmir mimarlık öğrencileri.....	Tasarım Köyü
İTÜ mimarlık öğrencileri.....	Difüzyon
İTÜ mimarlık öğrencileri.....	Paradox Studio
İzmir mimarlık öğrencileri.....	Çatıdakiler
İTÜ mimarlık öğrencileri.....	Ölçek 1/1
İTÜ mimarlık öğrencileri.....	Plankton Project
DEÜ mimarlık öğrencileri.....	Kentte(y)iz
İTÜ mimarlık öğrencileri.....	Yerden Yüksek Çocuklar ile Mimarlık Topluluğu
bireysel girişimler	
Atıl Aggündüz.....	Whatabout
Damla Kabadayı.....	The Most Design

dirmesi nedeniyle daha hiyerarşik bir organizasyonel yapının olduğu söylenebilir. *Bademlik Tasarım Festivali* ve *PUPA* üniversite bünyesinde, *Nesin Sanat Köyü Mimarlık Programı* ise vakıf bünyesinde toplanan ve gönüllü olarak bir araya gelip süreci üstlenen öğrenciler aracılığıyla düzenlenmektedir. Kurumların mekânından yararlanmakla birlikte işleyiş mekanizması olarak kendi sistemlerini oluşturmaktadırlar.

Şekil 3. Öğrencilerin oluşturduğu enformel ortamlar.



Resim 1. UMÖB İstanbul’da Kenti Dokumak Atölyesi. Üstte, atölye tartışmaları; solda, atölye üretimlerinin sunumu (Fotoğraf: N. Özdemir Gökmen, 2020).

Öğrenci topluluklarının kurduğu enformel ortamların çoğu esnek bir organizasyon yapısına sahiptir. Oluşumu kuran çekirdek bir ekip olsa da gönüllü öğrenciler organizasyon sürecine dahil olabilmekte, sonrasında ekipten ayrılabilir. Organizasyon ekibine dahil olan öğrenciler de temanın belirlenmesi, yürütücülerin ve konuşmacıların davet edilmesi, katılımcıların seçilmesi, mekân organizasyonu, sponsor bulma gibi sorumlulukları üstlenmektedir. *Kayıtdışı, Bi'sürü, Difüzyon, Paradox Studio* bir üniversite bünyesinde toplanan öğrencilerin inisiyatifiyle gerçekleşen; *Baykuşlar Toplanıyor, Tasarım Köyü, Çatıdakiler* ise İzmir'deki farklı üniversitelerden öğrencilerin bir araya gelmesiyle oluşturulan esnek organizasyonel yapılara örnektir (Resim2). Esnek yapıda olup belirli bir üniversite bünyesinde oluşan, ancak toplumsal fayda sağlama amacıyla kurulduğu için daha geniş bir çevreye yayılan oluşumlar da bulunmaktadır. Ölçek 1/1, Yerden Yüksek Çocuklar ile Mimarlık, Kentte(y)iz, Plankton Project olarak örneklenebilecek oluşumlar teori odaklı okul eğitiminin

dışında yaşantıya daha fazla müdahil olmak isteyen, hiyerarşik mekanizmaya tavır alarak işbirliğini ve katılımcılığı önemseyen öğrencilerin girişimidir (Duman, 2013) (Resim 3). Uygulama odaklı olanlar akademisyen ve mimarlardan danışmanlık alsa da bölge halkının katkısıyla tasarımdan uygulamaya kadar tüm süreçleri kendileri yürütmektedir.

Öğrenci topluluklarının yanı sıra bazı öğrencilerin bireysel girişimleriyle kurgulanan ve sonradan diğer öğrencilerin dahil olduğu enformel ortamlar bulunmaktadır. *Most Design, Whatabout* bunlara örnek olarak verilebilir. Bu örneklerde iki farklı yapı görülmektedir; *Most Design* iki öğrencinin bireysel girişimi ve mekân sağlamaları sonucu ortaya çıkıp süreci sadece kendilerinin yürüttüğü bir ortam sunmaktayken, *Whatabout*'u oluşturan öğrenci Türkiye genelinde tüm öğrencilerin dahil olabildiği, katılımcı bir yaklaşımla etkinliklerin planlandığı, denetimsiz, denetimsiz bir oluşum hedeflemiştir.

Mimarların-Akademisyenlerin Oluşturduğu Enformel Ortamlar

Öğrencilerin düzenlediği enformel etkinliklerin yanı sıra çeşitli kurumlara bağlı olarak mimarların, akademisyenlerin düzenlediği etkinlikler enformel öğrenme alanına katkı sağlamaktadır. Kurumların düzenlediği etkinliklere örnek olarak, üniversitelerin mimarlık bölümlerinin yılda bir kere organize ettiği atölye haftaları verilebilir. İlk olarak 1990'larda İTÜ'de başlayıp günümüzde MEF Üniversitesi, Kadir Has Üniversitesi gibi diğer üniversitelerin sürdürdüğü atölye haftaları üniversite içinden ve dışından yürütücülerin, belirlenen tema çerçevesinde atölyeler gerçekleştirdiği ve o üniversitenin öğrencilerinin katıldığı etkinliklerdir. Gazi Üniversitesi ve TOBB Mimarlık Bölümü ise bu atölyeleri Erasmus IP projeleri aracılığıyla çok uluslu ve çok kültürlü bir platforma taşımıştır. Özyeğin Üniversitesi'nin gerçekleştirdiği *İmroz Tasarım Çalıştayı* okul mekânı dışında gerçekleşerek yerel, sosyal ve ekonomik sorunların çözümüne odaklanması sebebiyle üniversitelerin düzenlediği diğer etkinliklerden ayrılmaktadır (Erözçelik, Taşdizen, 2017). Bu etkinlikleri kurgulama, iş birliklerini gerçekleştirme aşamaları akademisyenler tarafından gerçekleştirilirken, öğrenciler organizasyon sürecinde yardımcı aktörler olarak yer almaktadır.

Üniversiteler haricinde Betonart ve Mimarlar Odası, düzenledikleri yaz okullarıyla enformel ortamları zenginleştirmektedir. Betonart,

Resim 2. Tasarım Köyü İzmir "Shortcut" atölyesi (URL 1).

Resim 3. Yerden Yüksek Çocuklar ile Mimarlık Topluluğu (URL 2).



mimarlık eğitiminin içinde malzemenin yeterince deneyimlenememesi probleminden yola çıkmakta; uygulama açısından çimento ve betonun aktif kullanım olanaklarını araştırmayı hedefleyen atölyeler kurgulamaktadır (Becan vd., 2019) (Resim 4). Mimarlar Odası ise kamusal ve toplumsal sorumluluklara yönelik farkındalık yaratmak amacıyla her yaz düzenli olarak yaz okulları düzenlemektedir. Diğer şubeler düzenli aralıklarla, güncel kentsel tartışmalarla ilgili alanlarda kolektif ve katılımcı yaklaşımlarla yaz kampları gerçekleştirmektedir (Resim 5). Tezcan Karakuş Candan, öğrenci kamplarının mimarlığın toplumla buluşması ve mekânın yaşamla kurduğu bağ açısından önemli bir deneyimleme yoluyla öğrenme olduğunu ifade etmektedir (URL 3). Bu atölyeleri organizasyon komiteleri düzenlerken, akademisyenler ve serbest mimarlar küratör ya da yürütücü olarak destek vermekte; öğrenciler ise sadece katılımcı rolünde bulunmaktadır.

Kurumların öğrencilere yönelik alternatif öğrenme ortamları yaratmak amacıyla kurguladıkları etkinliklere ek olarak; meslek insanlarının kendi ilgi, araştırma, sorgulama motivasyonlarının bir ürünü olarak kurguladıkları bireysel girişimler bulunmaktadır. Bu konuda ilk olarak Nevzat Sayın akla gelmektedir. Emre Senan ile 2006 yılında Yahşibey köyünde başlattıkları ve çevre, gelenek, zanaatkarlık, yerellik, sürdürülebilirlik konularına odaklanan (URL 5) *Yahşibey Tasarım Çalışmaları*'na ek olarak pandemi döneminde "Evin Halleri" atölyelerini düzenlemişlerdir (Resim 6). Onurcan Çakır, And Akman ve işbirliği kurdukları diğer mimarlar ise Urla'nın köylerinde malzeme ve yapım sistemlerine yönelik yeni denemeler, araştırmalar yapabilecekleri, öğrenci ve mezunların katılımına açık *Ovada Yapı Atölyeleri*'ni kurgulamıştır (Resim 7). Kırsal alanlara odaklanan bu etkinliklerden farklı olarak Ayça Yazıcı ve Ömer Yeşildal'ın oluşturduğu *Günlük Atölyeler Serisi* mimarlık ve tasarım alanında yaratıcı düşüncüyü geliştiren atölyeler düzenlemektedir. Bu etkinliklere öğrenciler dahil olmadan önce tüm planlama, organizasyon ekibi tarafından yapılmakta, öğrenciler katılımcı olarak yer almaktadır.

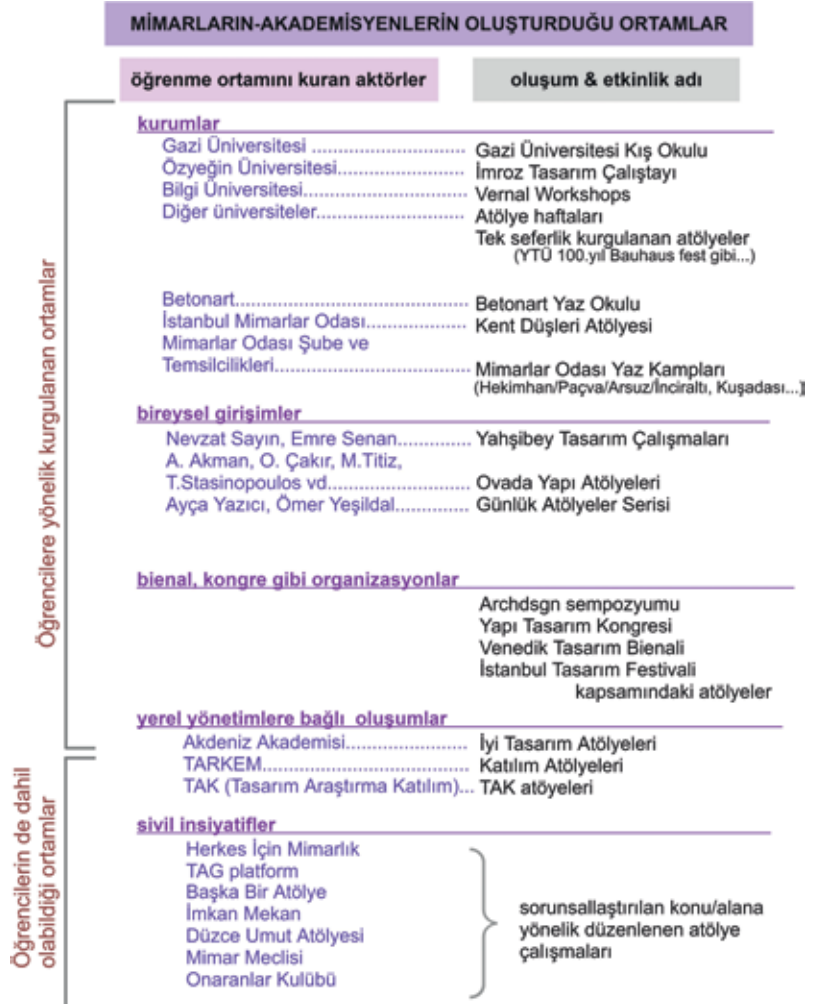
Kamusal mekâna ve toplum yaşantısına katkı sağlamaya yönelik katılımcı çalışmalar yapan sivil kolektifler ve dernekler ise birincil amaçları öğrenme ortamı kurmak olmasa da enformel alanlara katkı sağlamaktadır. *Herkes İçin Mimarlık*, *Başka Bir Atölye*, *TAK*, *Onaranlar Kulübü* olarak örneklenebilecek kolektifler, mimarlık



Resim 4. Betonart Mimarlık Yaz Okulu, Afyon (İmamoğlu, 2014).

ortamında alternatifleri tartışmaya açmayı, aktörlerin sosyal sorunların çözümünde inisiyatif almasını teşvik etmeyi, mimari ve sosyal potansiyelleri günümüz ihtiyaçlarına cevap verebilecek şekilde değerlendirmeyi, toplum yararını gözetken mimarlık için örnekler ortaya koymayı hedeflemektedir (URL 8). Katılımcı yaklaşımı benimsedikleri için bu ortamlara dahil olan öğrenciler problem tespitinden, alternatif çözümlerin üretimine kadar pek çok aşamaya dahil olmaktadır; yürütücü, katılımcı ve gönüllüler arasında hiyerarşik kalıpları reddeden yatay bir ilişki ağı kurulmaktadır.

Şekil 4. Mimarların-akademisyenlerin oluşturduğu enformel ortamlar.



Öğrencilere yönelik kurgulanan ortamlar

Öğrencilerin de dahil olabildiği ortamlar



Resim 5. Mimarlar Odasının düzenlediği Kuşadası Yaz Okulu (URL 4).

Son olarak yerel yönetimlere bağlı olarak ve kongre, bienal gibi organizasyonlar kapsamında öğrencilere yönelik kurgulanan atölyeler, enformel öğrenme alanının bir parçası olarak kabul edilebilir. Düzenleme kurulları tarafından planlanan ve davetli yürütücülerin sürdürdüğü atölyeler, organizasyon temasını destekleyecek ve bilgi üretimine olanak verecek şekilde kurgulanmaktadır.

Organizasyonel Yapıların Ürettiği Öğrenme Ortamının Tartışılması

Enformel ortamların organizasyonel yapılarına göre kategorize edilip incelenmesi sonucunda öğrencilerin ve mimarların kurguladığı ortamların, sunduğu öğrenme deneyimi ve ortamın enformelliği bakımından farklı nitelikler gösterdiği saptanmıştır. Öğrencilerin kurguladığı ortamlarda öğrenciler programı, temayı, yöntemi kendi ihtiyaçlarına, ilgi alanlarına göre planlayarak, iletişim kurmak istedikleri kişileri davet ederek öğrenme ortamlarını kişiselleştirmektedir. Kurdukları öğrenme ortamı; formel eğitimin fazlasıyla tasarlanmış, öğrencinin bireyselli-

ğini geri plana atan yapısından farklılaşmakta, kendi bireyselliklerini keşfettikleri ortamlar oluşmaktadır.

Formel eğitimde sadece verili bilgiyi almaya odaklanan öğrenci, kendi öğrenme ortamını kurgularken her aşamayı daha fazla sorgulamaktadır. UMÖB/TMÖB’de öğrencilerin kendi aralarında yaptıkları seçim ve tartışmalar aracılığıyla sonraki buluşmayı şekillendirmeleri, diğer öğrenci oluşumlarının da katılımcı yaklaşımla etkinlik süreçlerini planlamaları, öğrencilerin bir otoriteye ihtiyaç duymadan kendi öğrenme çevrelerini kurabildiklerinin göstergesidir. Bu tartışmalar ve sorgulamalar öğrencilere, kendi bireyselliklerini ortaya koyarken, öte yandan farklı fikirleri ortak bir zeminde uzlaştıran kolektif hareket edebilme yetisi kazandırmaktadır. Esnek organizasyon yapısına sahip oluşumlarda gönüllü öğrencilerin ekibe dahil olup aktif rol alabilmesi, ekibin kurguladığı öğrenme ortamlarını dinamik hale getirmektedir. Tüm organizasyon sürecini çekirdek ekibin üstlendiği, diğer öğrencilerin sadece katılımcı olduğu ortamlar ise öğrenciler arasında hiyerarşik bir mekanizma üretirken, öğrenme ortamının dönüşme, evrilme, işbirlikleri kurma potansiyelini kısıtlamaktadır.

Öğrenci oluşumlarının kuruma, sisteme bağlı olmaması esnek, devingen, dönüşebilir, birbirine evirilebilir bir öğrenme ortamı sağlamaktadır. Esnek organizasyonel oluşumları kuran öğrenciler mezun olduğunda oluşumun etkinliği azalarak sona ermekte veya başka bir oluşuma dönüşmektedir. Ölçek 1/1’in sonradan Herkes İçin Mimarlık Derneği’ni oluşturması; YTÜ’de kurulan Kayıtdışı’nın Bi’sürü olarak devam etmesi; İzmir Mimarlar Odası bünyesindeki Baykuşlar Toplanıyor’un sonradan Çatıdakiler’e evrilmesi



Resim 6. Yahşibey Tasarım Çalışmaları (URL 6).

buna örnektir. Geçici organizasyon ekibine sahip oluşumlarda ise etkinliği sahiplenilen belirli öğrenci grubunun olmaması, bu oluşumların, kendilerini farklı dönemlerin şartlarına ve öğrenci profiline göre güncelleyebilmesini, dolayısıyla uzun süreli olmasını sağlamaktadır. Öğrenci oluşumlarının esnek, kuralsız, deneyseleğe açık yapısı farklı oluşumların birbirileriyle ortaklıklar kurmasını sağlamaktadır. Kısa süreli, etkinlik bazında kurulan bu ortaklıklar hem katılımcı hem de organizatör ekibin yeni bakış açıları, yöntemler, tartışmalar, konular ile tanışmasının önünü açmakta, yeni işbirlikleri ve öğrenme olanaklarını getirmektedir.

Mimarların ve akademisyenlerin kurguladığı enformel ortamlarda işleyiş, tema, yöntemin belirlenmesi ve organize edilmesi gibi süreçler öğrenciler adına planlanıp öğrenciler sadece katılımcı rolünde bulunduğu için formel bir yanı bulunmaktadır. Bu organizasyonların pek çoğunda meslek insanları planlama aşamasından etkinlik sonlanana kadar tüm süreci koordine ederken; üniversitelere bağlı etkinliklerde gönüllü olan öğrencilere de sorumluluk verilmektedir. Sivil kolektiflerin düzenlediği atölyelerde ise hiyerarşik bir yürütücü-öğrenci ilişkisi olmayıp herkes problem tanımından, yöntemin belirlenmesine ve çözüm üretimine kadar söz sahibi olmakta; öğrenciler tüm aşamalarda aktif rol almaktadır. Öğrencilerin süreçte farklı roller alması mimarlık bilgisine odaklanmak dışında, sorumluluk bilinci kazanma, problem çözme, işbirliği yapabilme gibi konularda öğrenme ortamı sunmaktadır.

Meslek insanlarının kurguladığı enformel ortamlar kısa süreli yoğunlaştırılmış programlar üretmeleri, deneysel yöntemlerin uygulanabilmesi, farklı kişilerle/kurumlarla işbirliklerinin kurulmasıyla formel eğitimden farklılaşmaktadır. Akademisyen veya mimarların kendi iletişim ağlarından faydalanarak ulusal veya uluslararası alanda çeşitli kurumlar/dernekler/aktörler/yerel yönetimlerle işbirlikleri kurmaları, işbirlikleri aracılığıyla öğrenme ortamını zenginleştirebilecek destekler sağlamaları nitelikli bir öğrenme deneyimi sunmaktadır. Ayrıca öğrenci oluşumlarının düzenlediği etkinliklere kıyasla yoğun bir içeriğe sahip olmaları nedeniyle bazı etkinlikler müfredat içinde staj olarak kabul edilmektedir. Kredi/AKTS değerinin olması etkinliği formel yapıya büründürmekle birlikte, not karşılığı olduğu için öğrenciyi motive etmektedir.

Bireysel girişimler, sivil inisiyatifler ve yerel yönetimlerin ürettiği enformel ortamlar sadece öğrencilere yönelik öğrenme ortamı sunmayı amaçlamamakta, ayrıca araştırma yapma, toplumsal/mekânsal bir soruna çözüm üretme amacıyla enformel etkinlikleri araç olarak kullanılmaktadır. Etkinliklerin hitap ettiği kitlenin kısıtlanmayıp herkesin katılımına açık olması tüm süreci olasılıklara ve deneyseleğe açık hale getirip, herkesin faydalanabileceği bir enformel öğrenme alanı oluşturmaktadır. Genellikle kurumsal organizasyonlarda görülen tanımlı bir mekâna hapsolme ve belirli öğrenci kitlesine açık olma durumu kurulabilecek etkileşim olanaklarını kısıtlarken, öğrencilerin okul mekânından uzaklaşıp kentin farklı noktalarına temas edebildikleri, yerel halkla iletişim kurabildikleri ortamlar öğrenme sürecinin mekânla ve toplumla kurulan diyalog aracılığıyla gerçekleşmesini sağlamaktadır.

Sonuç

Okulun kendi içine kapalı yapısının aksine okul dışında oluşturulan enformel oluşumlar birbirleriyle etkileşim kurarak, dinamik, sürekli genişleyen, zaman zaman kopup farklı bağlamlar kuran, rizomatik bir öğrenme alanı üretmektedir. Bu alanın üretiminde öğrencilerden akademisyenlere, serbest mimarlardan kentin tüm paydaşlarına kadar uzanan geniş bir topluluğun katkısı vardır. Bazen bir sisteme eklenerek bazen de kendi sistemlerini üreterek kurulan enformel ortamlar organizasyonel yapılarına göre gruplanarak incelendiğinde her birinin yapısının, potansiyellerinin ve kısıtlarının farklılaştığı görülmektedir. Kurulan enformel ortamların temel niyetleri benzerlik gös-

Resim 7. Ovada Yapı Atölyeleri (URL 7).



termekle birlikte organizasyonel yapıları öğrencilerin oluşum içinde aldıkları rolleri etkilediği için öğrenme deneyimini şekillendirmektedir. Öğrencilerin sorumluluk aldığı, sürecin büyük bölümünde karar mekanizmasına dahil olduğu, rollerin dağılımı konusunda homojen bir ortamın yaratıldığı, katılımcı yaklaşımın izlendiği, farklı kişilerle/kurumlarla işbirliği yapılan, kolektivitelerin öne çıktığı enformel ortamlar verimli birer öğrenme alanı sunmaktadır. Organizasyonel yapı içerisinde öğrencilerin söz sahibi olmadığı oluşumlar ise formel eğitimdeki hiyerarşik örüntülerin görölme riskini taşımaktadır. Ayrıca enformel ortamların sadece öğrenciler için değil, meslek insanları için de birer öğrenme platformu olduğu unutulmamalıdır. Formel eğitim ile yetinmeyip alternatif öğrenme alanları açmaya çalışan aktörler çeşitlendikçe mimarlık bilgisinin kolektif olarak tartışılıp üretileceği alanlar zenginleşecek ve hayat boyu devam edecek olan öğrenme süreci için öğrencilere yeni kapılar açılacaktır. 

Nurten Özdemir Gökmen, Ar. Gör., Dokuz Eylül Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü

Hikmet Sivri Gökmen, Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü

Kaynaklar

- Avcı, O. (2019) "Enformel Eğitimin Formelliği Üzerine", *Betonart*, 63, s.30-33.
- Becan, Ç., Binat, B., Bulut, İ., İmamoğlu, N., Şık, N. ve Yalçın, F. (2019) "Yaz Okulunun Arka Planı", *Betonart*, 63, s.14-29.

- Büyükmihçı, G. (2016) "Mimarlık Eğitiminde Çalıştay Olgusu", *Ege Mimarlık*, 93, s.20-23.
- Ciravoglu, A. (2001) "Mimari Tasarım Eğitiminde Workshop-Stüdyo Paralelliği Üzerine" Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Demirtaş, E. (2014) "Mimarlık Eğitimine Bir Müdahale: Alternatif Eğitim ve Yerel Karşılaşmalar", *Arredamento Mimarlık*, 278, s.90-93.
- Duman, M. (2013) *Mimarlık Öğrencilerinin Aktif Olma Alanlarının Tanımlanması; "Herkes İçin Mimarlık" Oluşumu Üzerine Bir Değerlendirme*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Erözçelik, A., Taşdizen, B. (2017) "Designing on the Spot: Learning from the Social Design Projects in Gökçeada/Imbros Island", *An International Journal for All Aspects of Design*, 20, sup.1, s.1751-1764.
- Gasco, G. (2009) "Tasarım Atölyelerini Deneyimlemek Mimarlık Eğitiminin Öteki Yüzü", *Dosya* (15), s.36-41.
- İnce, M. ve Işır Yarkataş, Ö. (2017) "Tasarım Çalıştayları (Workshopları) ve Çağdaş Tasarım Eğitiminde Önemi", *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 7(2), s.101-122.
- McMahon, M., Kiernan, L. (2011) "Beyond the Studio: Collaboration and Learning Outside the Formal Design Studio", *Design Principles and Practices: An International Journal*, 5(3), s.449-461.
- Polatoğlu, Ç., Vural, S. M., (2014) "Perception of the Real World—Understanding Historic Environments, an Informal Design Studio: Walking Istanbul Series", *Creative Education*, 5, s.457-469.
- Ruhi Sipahioğlu, I., Abbas, G. M., Yılmaz, B. (2021) "Outside the School: A Review of the Non-formal Short-term Architectural Workshops", *Journal of Design for Resilience in Architecture & Planning*, 2(1), s.44-63.
- Yürekli, İ., Yürekli, H. (2004) "Mimari Tasarım Eğitiminde Enformellik", *İTÜ Dergisi/a Mimarlık, Planlama, Tasarım*, 3(1), s.53-62.
- URL 1: <https://www.arkitera.com/haber/tasarim-koyu-2016-shortcut-atolyesi/>
- URL 2: <https://www.arkitera.com/haber/yerden-yuksekcocuklar-ile-mimarlik-toplulugu-karadagda-gorduguruyalari-anlatiyor/>
- URL 3: <http://www.mimarlarodasiankara.org/index.php?Did=9679>
- URL 4: <https://www.izmirmimarlikmerkezi.com/duyurular/haberler/ulusal-kusadasi-yaz-okulumuz-tamamlandi>
- URL 5: http://www.nsmh.com/proje_detay.asp?lang=tr&ID=63
- URL 6: <http://yahsiworkshops.com/tasarim-calismalari/40>
- URL 7: <https://www.yapibiyoloji.org/mimari-tasarim-uygulama-atolyeleri/>
- URL 8: <https://herkesicinmimarlik.org/>

Examination of Informal Learning Environments in Context of Organizational Structure

Informal learning environments constitute an important part of architectural learning. The organizational structure, aims of organizations and activity structures of each informal environment are diversified. In this study, it is aimed to present a panorama of the informal learning environments produced in Turkey since the 1990s and to investigate the effect of the organizational structure of these environments on the learning experience.

When informal learning environments are examined in terms of actors, they can be examined under two main categories as "informal environments established by students" and "informal environments established by architects-academics". Informal environments established by students are formed both by student initiatives that have flexible or temporary organizational team; and individual initiatives. Environments established by academics or architects can be organized by the institutions, individual initiatives, civil collectives and associations, local governments and biennial/exhibition organizations. As the actors producing alternative learning environments diversify, the environments where architectural knowledge is discussed will be enriched and new doors will be opened for the lifelong learning process for students.